

Geschiedenis van de Amsterdamse slavenhandel

Zelden oefent een tijd van buitengewonen materieelen voorspoed op een volk een veredelenden invloed uit. Onze oogen zijn te zeer gewend zich in de schittering van dat glorie-tijdperk te vermeien, om op de schaduwen, die ook aan dit schoone beeld niet ontbreken, acht te slaan; ten onrechte, want alleen door beide te zamen te brengen zijn wij in staat ons eene juiste voorstelling te maken van de wordingsperiode van onze gouden eeuw. Wij verheugen ons in hetgeen een machtig geslacht tot stand gebracht heeft; wij bewonderen, vol nationalen trots, het titanengewrocht van onze voorvaderen. Maar geven wij ons ook voldoende rekenschap van de motieven, die hen tot de schepping daarvan hebben aangedreven, van het karakter, de aspiratiën en de instincten van de generatie, bij welke geen heldenfeit zoo populair was als de roemlooze verovering van de schatten der Spaansche Zilvervloot? Heeft nimmer de vrees dat “roemrijke” voorgeslacht in onze achting te zien dalen ons kunnen weerhouden de nuchtere werkelijkheid, van alle ijdele windselen ontdaan, onder de oogen te zien? Zeer waarschijnlijk zou, wanneer wij ons omtrent dien tijd voldoende konden documenteeren, slechts een zeer gering gedeelte van onze geestdrift deze nadere kennismaking overleven.

JOHAN E. ELIAS, *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795*
(Haarlem 1903-1905) XLIV

LEO BALAI

*Geschiedenis
van de
Amsterdamse
slavenhandel*

Over de belangen van Amsterdamse regenten
bij de trans-Atlantische slavenhandel

WalburgPers

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van:
Stichting Herdenking Slavernijverleden 2013,
Stichting Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's-Lands
Zeediens
M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting

Afbeelding omslag

Gezicht op de Gouden Bocht in de Herengracht vanuit het oosten,
Gerrit Adriaensz. Berckheyde, 1685. Rijksmuseum Amsterdam

Omslagontwerp

Jhartho Kempink, Design is Everything, Arnhem

Vormgeving binnenwerk

André Klijsen, Villa Y, Winterswijk Henxel

Lithografie

BFC, Amstersfoort

1e druk 2013

2e druk 2019

© 2013 Leo Balai,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789057309076

NUR 691

Inhoud

Woord vooraf 7

INLEIDING 9

DEEL I - EUROPA

- 1 West-Afrikaanse slaven in Europa 17
- 2 De rechtvaardiging van de trans-Atlantische slavenhandel: *blaming the victim* 33

DEEL II – AMSTERDAM

- 1 Slaven en vrije Afrikanen in Amsterdam 39
- 2 De WIC en de Sociëteit van Suriname: de Amsterdamse bemoeienis 51
- 3 Amsterdamse machthebbers en hun rol in de trans-Atlantische slavenhandel 83
- 4 De Amsterdamse Grachtengordel: twee verhalen 103
 - 4.1 *Het ene verhaal: de Grachtengordel als werelderfgoed* 105
 - 4.2 *Het andere verhaal: de Grachtengordel als broedplaats van slavenhandelaars* 106
- 5 Een overzicht van regenten en andere belanghebbenden bij de slavenhandel 109
- 6 Negotiaties 135
- 7 Amsterdams verzet tegen afschaffing van de slavernij 139

NABESCHOUWING 143

BIJLAGEN

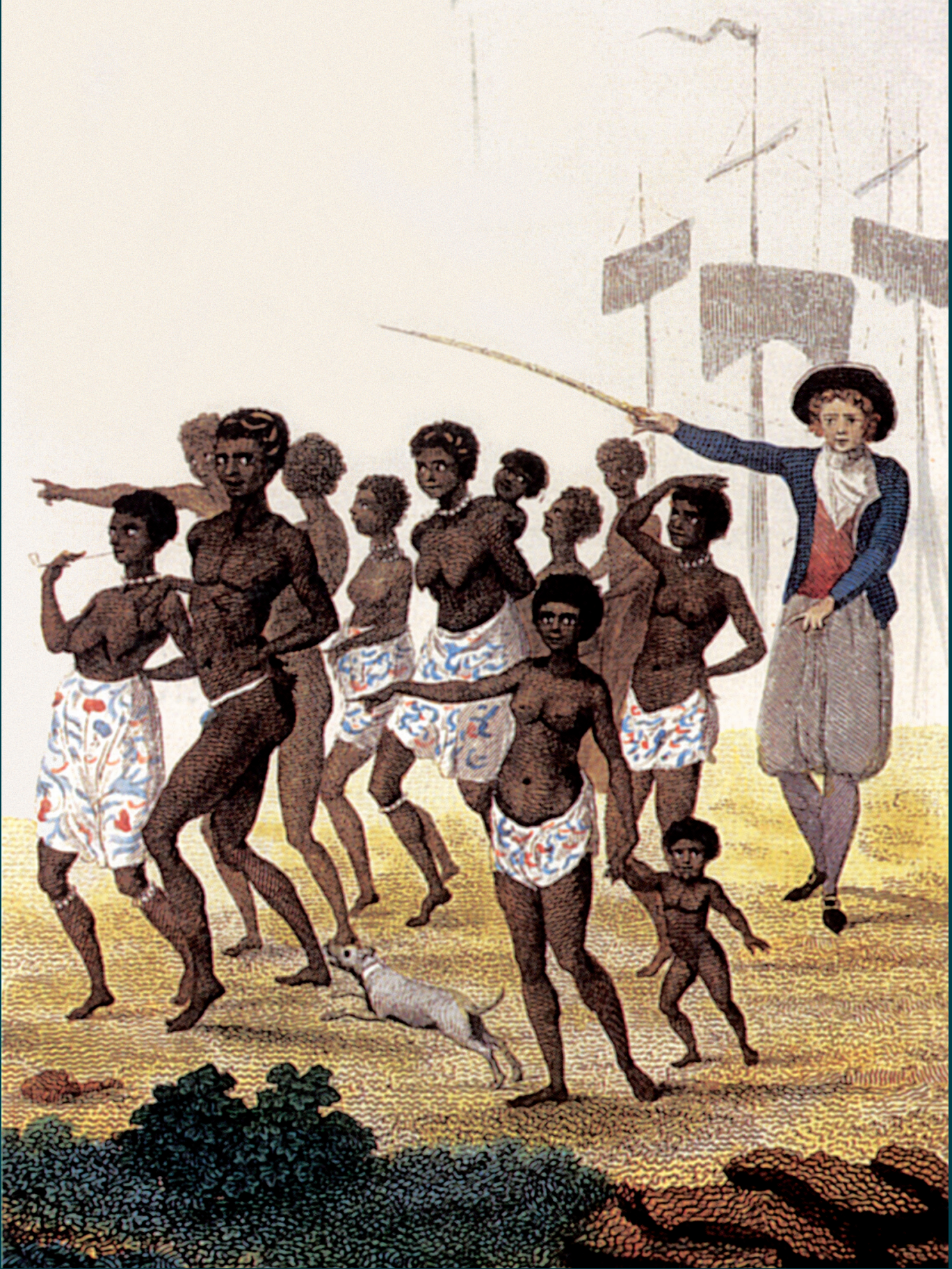
- Bijlage 1 Slavenschepen tot 1674 – Chronologisch 149
- Bijlage 2 Slavenschepen Kamer Amsterdam 2e WIC 159
- Bijlage 3 Amsterdamse particuliere eigenaren en negotiaties 1863 163
- Bijlage 4 Memorie betreffende de kolonie Suriname 169
- Bijlage 5 Brief Bosch Reitz c.s. aan minister Rijk d.d. 12 oktober 1848 173

Noten 179

Bronnen en literatuur 185

Lijst van Tabellen 187

Register 189

Slavinnen gedreven door blanke koopman.
Gravure door William Blake uit J.G. Stedman,
Reize naar Surinamen, Amsterdam 1800.
Bibliotheek Universiteit van Amsterdam.

Woord vooraf

Over de geschiedenis van Amsterdam is veel geschreven. Tegelijkertijd realiseer ik mij dat 'de' geschiedenis van Amsterdam nooit geschreven kan worden. Daarvoor zijn de onderwerpen te veel, te groot en soms ook haast niet te vatten. Wat wel kan, en in dit boek ook geprobeerd wordt, is op deelgebieden wat meer greep te krijgen op het verleden van Amsterdam. Over het Nederlandse aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel is en wordt veel onderzoek gedaan. Over het Amsterdamse aandeel in deze handel is, gezien vanuit de positie van Amsterdam binnen de organisatie die voor deze handel verantwoordelijk was, redelijk wat informatie voorhanden. Over de, veelal prominente, Amsterdammers die verantwoordelijk waren voor de deelname van deze stad aan de slavenhandel is vrijwel niets bekend, althans niet in hun rol van slavenhandelaars. Het doel van dit onderzoek is om te weten te komen om welke Amsterdammers het ging en waar zij woonden. Wat zij precies aan deze handel hebben verdiend, is niet het oogmerk van deze studie geweest.

Daarnaast is dit boek ook bedoeld om een correctie aan te brengen op de opvatting dat slavernij van zwarte mensen alleen in Amerika plaatsvond en niet in Europa. Aange- toond wordt dat er gedurende een bepaalde periode in de geschiedenis wel degelijk sprake was van slavenhandel en slavernij van zwarte West-Afrikanen in Europese landen.

Het schrijven van een boek is altijd een worsteling met de tijd en het zoeken naar inspiratie. Ik prijs mij gelukkig bij de totstandkoming van dit boek steun te hebben onder- vonden van mensen die mij dierbaar zijn. Ik kan hen niet allemaal noemen. Eén uitzondering lijkt mij terecht en vanzelfsprekend: mijn vrouw, Dita Vermeulen, heeft vanaf de eerste dag haar vertrouwen in dit project uitgesproken. Ik ben haar daar dankbaar voor.

In 2013 wordt herdacht dat 150 jaar geleden de slavernij in de Nederlandse koloniën werd afgeschaft. Ik hoop dat dit boek een bijdrage kan leveren aan de bezinning over deze negatieve periode uit de Nederlandse en dus ook Amster- damse geschiedenis.

DE AMSTERDAMSE GRACHTENGORDEL: broedplaats van slavenhandelaars.
Kaart gemaakt door Jaap Fokkema en Bert Brouwenstijn.

Inleiding

In de geschiedschrijving van Amsterdam wordt weinig tot geen aandacht besteed aan de periode waarin de stad zich intensief met slavernij en slavenhandel heeft beziggehouden. Dit is opmerkelijk, omdat Amsterdam hierbij een prominente rol heeft gehad.¹ Voor de bestudering van het aandeel van Amsterdam in de Nederlandse slavenhandel zijn in elk geval twee historische gebeurtenissen van belang. In de eerste plaats was er de oprichting van de West-Indische Compagnie (WIC) in 1621. Het tweede hierbij belangrijke gegeven is dat Amsterdam door deelname in de Sociëteit van Suriname, vanaf 1683 mede-eigenaar werd van de slavenkolonie Suriname. Door het grote belang dat Suriname had voor Amsterdam zal hier dan ook veel aandacht aan worden besteed. Veel van de Amsterdammers die in dit boek genoemd worden, hadden functies als bewindhebber van de WIC of als directeur van de Sociëteit van Suriname.

De Amsterdamse betrokkenheid bij en deelname aan de trans-Atlantische slavenhandel is nauw verweven met de geschiedenis van de WIC en de overheersende positie die Amsterdam in deze organisatie had. De WIC verkreeg van de Staten-Generaal binnen de Republiek het alleenrecht op de handel in het Atlantisch gebied. De oprichting van de WIC in 1621 was vooral van Amsterdamse bestuurders een lang gekoesterde wens, omdat de Amsterdamse burgemeesters hierdoor de gelegenheid kregen om onder elkaar 'eenige hoogst voordeelige Bewindhebbersposten te verdeelen'. Aan het bewindhebberschap waren grote voordelen

verbonden. Dat was dan ook een belangrijke reden voor deze burgemeesters om hun eigen vrienden of verwanten aan een dergelijke lucratieve post te helpen.²

Het tweede historische gegeven bij de bestudering van de rol van Amsterdam in de trans-Atlantische slavenhandel

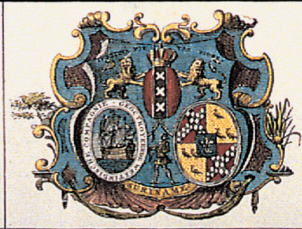
Slavin met ketting met gewicht.
Door William Blake uit J.G. Stedman,
Reize naar Surinamen, Amsterdam 1800.
Bibliotheek Universiteit van Amsterdam

ACCURATE en ORIGINEELE AFBEELDINGE,
van PARAMARIBO, of NIEUW MIDDELBURG,
Geleegen in de COLONIE ZURINAME.

1. Nieuwe Meer
2. Nieuwe Steen Oren van de Col. Sociëtaal
3. Nieuw Sankers Oren
4. Nieuw van den N. N. Nieuwland
5. Orenge Boompje voor de Landbouw Kerk
6. Nieuw van de Landbouw Oren
7. Nieuw van de N. N. Nieuwland
8. Nieuw van de N. N. Nieuwland
9. Nieuw van de N. N. Nieuwland
10. Nieuw van de N. N. Nieuwland
11. Nieuw van den N. N. Nieuwland
12. Nieuw van den N. N. Nieuwland
13. Nieuw van de N. N. Nieuwland
14. Nieuw van de N. N. Nieuwland
15. Nieuw van den N. N. Nieuwland
16. Nieuw van de N. N. Nieuwland
17. Nieuw van de N. N. Nieuwland
18. Nieuw van de N. N. Nieuwland
19. Nieuw van de N. N. Nieuwland
20. Nieuw van den N. N. Nieuwland
21. Nieuw van den N. N. Nieuwland
22. Nieuw van de N. N. Nieuwland

23. Nieuw van de N. N. Nieuwland
24. Nieuw van de N. N. Nieuwland
25. Nieuw van de N. N. Nieuwland
26. Nieuw van de N. N. Nieuwland
27. Nieuw van de N. N. Nieuwland
28. Nieuw van de N. N. Nieuwland
29. Nieuw van de N. N. Nieuwland
30. Nieuw van de N. N. Nieuwland
31. Nieuw van de N. N. Nieuwland
32. Nieuw van de N. N. Nieuwland
33. Nieuw van den N. N. Nieuwland
34. Nieuw van de N. N. Nieuwland
35. Nieuw van de N. N. Nieuwland
36. Nieuw van de N. N. Nieuwland
37. Nieuw van de N. N. Nieuwland
38. Nieuw van de N. N. Nieuwland
39. Nieuw van de N. N. Nieuwland
40. Nieuw van de N. N. Nieuwland
41. Nieuw van den N. N. Nieuwland
42. Nieuw van de N. N. Nieuwland

43. Nieuw van de N. N. Nieuwland
44. Nieuw van den N. N. Nieuwland
45. Nieuw van de N. N. Nieuwland
46. Nieuw van de N. N. Nieuwland
47. Nieuw van de N. N. Nieuwland
48. Nieuw van de N. N. Nieuwland
49. Nieuw van de N. N. Nieuwland
50. Nieuw van de N. N. Nieuwland
51. Nieuw van de N. N. Nieuwland
52. Nieuw van de N. N. Nieuwland
53. Nieuw van de N. N. Nieuwland
54. Nieuw van de N. N. Nieuwland
55. Nieuw van de N. N. Nieuwland
56. Nieuw van de N. N. Nieuwland
57. Nieuw van de N. N. Nieuwland
58. Nieuw van de N. N. Nieuwland
59. Nieuw van de N. N. Nieuwland
60. Nieuw van de N. N. Nieuwland
61. Nieuw van den N. N. Nieuwland
62. Nieuw van de N. N. Nieuwland

- K. De Orenge Straat
 - L. De Landbouw Straat
 - M. De Nieuwe Straat
 - N. De Orenge Straat
 - O. De Landbouw Straat
 - P. De Nieuwe Straat
 - Q. De Orenge Straat
 - R. De Landbouw Straat
 - S. De Nieuwe Straat
 - T. De Orenge Straat
- Te AMSTELDAM.
By BERNARDUS MOURIK.
Boekverkooper in de Nes.

Tekening van Paramaribo, toen Nieuw Middelburg, 18^e eeuw. Universiteit van Amsterdam.

is de verovering van Suriname in 1667 door de Zeeuwen en de daaropvolgende oprichting van de Sociëteit van Suriname in 1683. In de Sociëteit van Suriname participeerden de stad Amsterdam, de WIC en de familie Van Aerssen van Sommelsdijck. In 1770 werd het aandeel van de familie Van Sommelsdijck overgenomen door Amsterdam waardoor de stad zelfs voor 50% eigenaar werd van de kolonie Suriname. De slavenhandel was volgens sommigen niet meer dan een bedrijfstak,³ georganiseerd en geleid door mensen in verschillende functies en verantwoordelijkheden.

Meestal worden diegenen die verantwoordelijk waren voor het functioneren van een systeem, waarbij mensen tot handelswaar werden gedegradeerd en als vee werden verkocht in onderzoeken slechts zijdelings genoemd. De aandacht

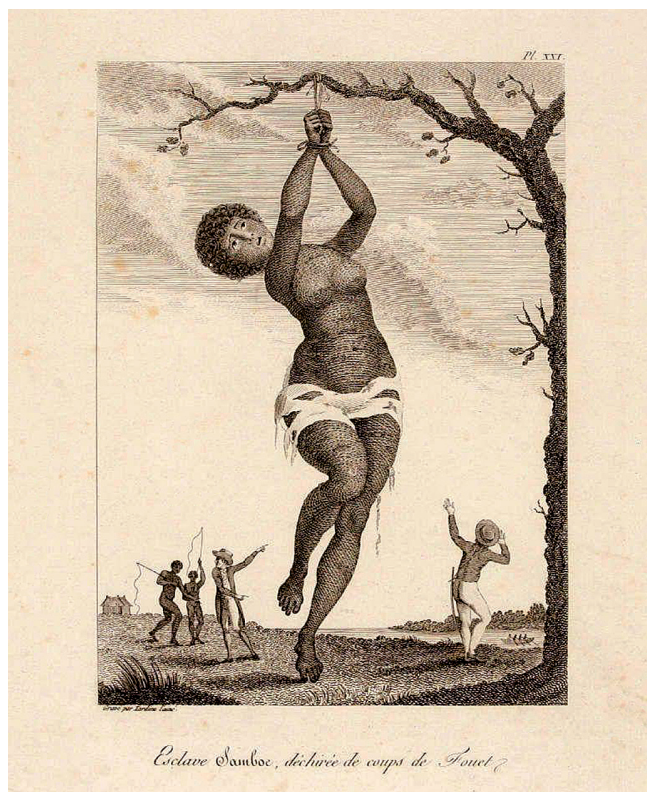
gaat uit naar de organisaties als zodanig. In studies over de Nederlandse betrokkenheid bij de trans-Atlantische slavenhandel wordt meestal het functioneren van de organisatie (als organisatie) besproken: de handelsactiviteiten, eventuele winst en verlies.⁴ Een andere benadering is om te kijken naar de mensen die het systeem mogelijk maakten en in stand hielden. In het geval van Amsterdam waren de bewindhebbers van de kamer Amsterdam van de WIC en de directeuren van de Sociëteit van Suriname, de eerstverantwoordelijken voor de eeuwenlange onderdrukking en vernietiging van slaven in de Nederlandse koloniën. Deze prominente Amsterdammers waren medeschuldig aan wat tegenwoordig een misdaad tegen de menselijkheid wordt genoemd. Wie waren zij die een einde aan deze misdaad hadden kunnen maken, maar dit niet deden?

Suriname den 13 Juni A. 1733.

Rekening van Verkochte Negros Slaven, Te Suriname Albaar aangebracht met 't Schip Leusden Schipper Andries Graan

<i>Debet.</i>		<i>Credit.</i>	
<i>Voor 713de Negros te Appa ingecomon</i>		<i>Voor 182 Ruk's Wisselbrieven geassembleert</i>	101664 16
<i>A. 52de op doorjagie, en te Suriname Overleden</i>		<i>682 Ochofpen Luiker</i>	26279 14
<i>Bij 661 Negros</i>			122594 10
<i>Bij 1de misje, den Schipper Graan los behorende</i>		<i>Restant nog te Vreeden</i>	46146 18 8
<i>te Suriname 662de Negros, hebbonde by Publicque Verkoop</i>			174691 8 8
<i>gezonden, all by de Bodeijel raac van</i>	120810		
<i>gehouden, beiden sal Olyken</i>			
<i>Af voor Een Verkochte, Widenom gebrachte Negros</i>	275		
<i>besmet met de Vallende Siekhe</i>			
	180585		
<i>Bij voor de Differencie tussen Swaar. en Lijde Gilt</i>	1067 17		
	121602 17		
<i>Af voor de Ordinare Onkosten by den Verkoop ge</i>			
<i>vallen, behorende de Tonnen van</i>	4224 18 8		
<i>Swinde vanden Verkoop 180810: 1de 1808: 2de</i>			
<i>Recogitatie van 682 Ochof. Luiker</i>	812 8 1		
	6911 8 8		
	174691 8 8		

Afrekening uit 1733 van het slavenchip Leusden.
Algemeen Rijksarchief Den Haag.

Slavin opgehangen aan haar polsen.
Gravure door William Blake uit J.G. Stedman,
Reize naar Surinamen, Amsterdam 1800.
Bibliotheek Universiteit van Amsterdam.

De bestuurders van de WIC waren op de hoogte van het menselijk leed en de verspilling van mensenlevens als gevolg van de, voor hun lucratieve, slavenhandel. Uit de verslagen die zij ontvingen van de kapiteins van slavenscheepen werden nauwkeurig de aantallen ingescheept, en tijdens de overtocht van Afrika naar Amerika overleden, Afrikaanse gevangenen vastgelegd. Ook de vertegenwoordigers van de Sociëteit van Suriname in Paramaribo berichtten de directeuren in Amsterdam regelmatig hierover en over de manier waarop het verzet van de slaven in de koloniën werd bestreden. Behalve de bestuurlijk verantwoordelijken waren er ook andere Amsterdammers bij deze handel betrokken: geldschieters, plantage-eigenaren en dergelijke. Het ging, zoals zal blijken vaak om mensen die via allerlei familierelaties met elkaar verbonden waren. Een vraag die vaak wordt gesteld is, of Amsterdam 'er beter van geworden is'. Anders gezegd: wat heeft Amsterdam verdiend aan de slavenhandel? Dit is een vraag die, zo gesteld, niet te beantwoorden valt. Er werden schepen gebouwd voor het vervoer van handelsgoederen naar West-Afrika en

gevangen genomen Afrikanen naar Amerika; er ontstond werkgelegenheid voor diverse mensen in de scheepsbouw en de daarmee verwante toeleveringsbedrijven, er was een sterke toename van het aantal suikerraffinaderijen door de import van suiker uit de plantagekoloniën enzovoort. Al deze activiteiten hadden zeker een gunstig effect op de Amsterdamse economie. Wat zonder meer vastgesteld kan worden is, dat een deel van de bewoners van de Amsterdamse grachtengordel zonder deelname aan de slavenhandel hun grote fortuin niet bijeengeschraapt zouden hebben. De trans-Atlantische slavenhandel, waarbij zwarte Afrikanen als gevangenen naar koloniën in Amerika werden vervoerd, kwam niet zomaar uit de lucht vallen. De slavernij van mensen uit West-Afrika had een lange voorgeschiedenis. West-Afrikaanse slaven waren al ruim honderd jaar in Europa aanwezig, voordat zij in grote aantallen naar Amerika werden vervoerd om daar onder veelal erbarmelijke omstandigheden te moeten werken. In Europa was er in de vijftiende eeuw, dus lang voordat de Nederlanders zich in deze mensenhandel zouden storten, al sprake van de aanwezigheid van zwarte slaven. Het ging daarbij om mensen die vanuit Afrika in verschillende Europese landen als

Drie jonge blanke mannen belagen een donkere vrouw.
Door Christiaan van Couwenbergh, omstreeks 1632.
Musée des Beaux-Arts in Strasbourg.

slaven te werk werden gesteld. Inzicht in deze West-Europese slavernij en slavenhandel is belangrijk omdat in Europa de kiem werd gelegd voor wat later miljoenen mensen het leven zou kosten. Toen de blanke Europeanen eenmaal besloten hadden, dat zwarte West-Afrikanen het meest geschikt waren om als slaven te worden gebruikt, werd er alles aan gedaan om rechtvaardigingen te bedenken voor deze keuze. Daarbij legde men zich geen beperkingen op: de Bijbel, schrijvers, kunstenaars werden ingezet om aan te tonen dat zwarte mensen als het ware voorbeschikt waren om tot slaven te worden gemaakt. Huidskleur en uiterlijke kenmerken van West-Afrikanen

waren argumenten om hen als inferieur te bestempelen en 'dus' geschikt voor de trans-Atlantische slavernij.

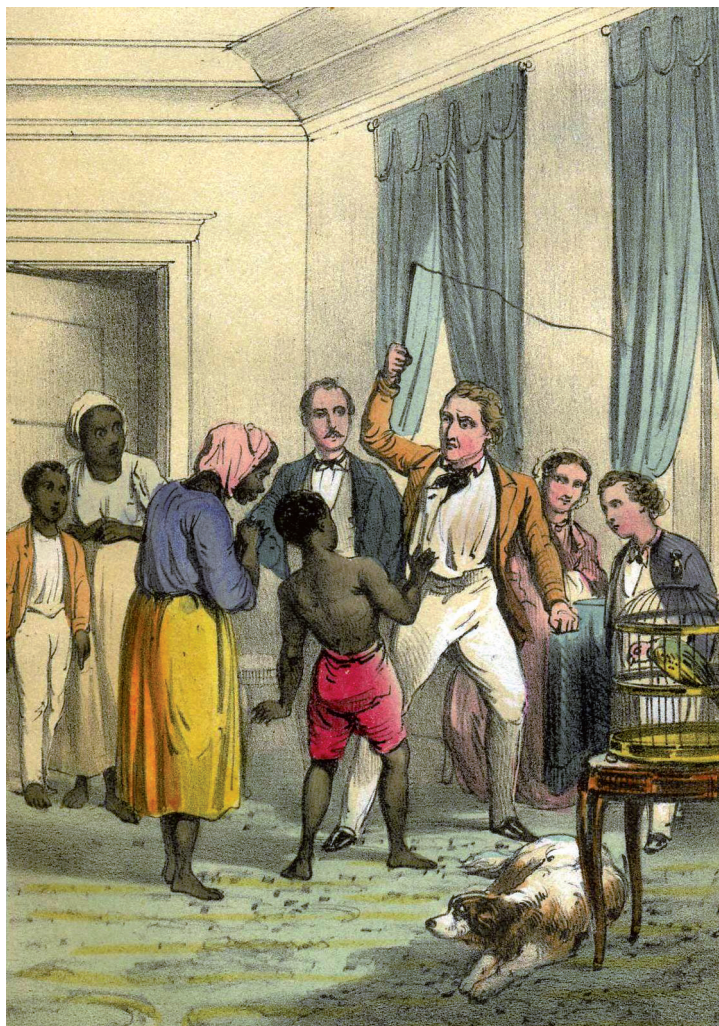
Hoewel het jaar 1621 kan worden gezien als het begin van de Nederlandse, en dus ook Amsterdamse, bemoeienis met de slavenhandel, is het belangrijk een blik te werpen op de periode vóór de oprichting van de WIC. In hoeverre was Amsterdam vóór 1621 betrokken bij de slavenhandel? Een hiermee samenhangende vraag is die naar de aanwezigheid van West-Afrikaanse slaven in Amsterdam. Amsterdam was, vooral in de Gouden Eeuw, een belangrijke Europese maritieme mogendheid. In de Amsterdamse en Nederlandse geschiedschrijving bestaat het beeld alsof er

Anoniem portret van Thomas Hees met zijn neven Jan en Andries Hees en een slaaf, omstreeks 1687. Toegeschreven aan Michiel van Musscher. Rijksmuseum Amsterdam

Slaaf door plantagehouder gestraft.
 Gravure door William Blake uit J.G. Stedman,
Reize naar Surinamen, Amsterdam 1800.
 Bibliotheek Universiteit van Amsterdam.

nooit slaven in Amsterdam zijn geweest. Dat beeld moet bijgesteld worden, omdat er in deze stad zeker sprake was van de aanwezigheid van zwarte mensen, die in officiële documenten als slaven werden aangeduid. Behalve uit die documenten, kan men ook op schilderijen de aanwezigheid van zwarten in Amsterdam (en Nederland) in de periode voor en tijdens de slavenhandel zien.

Grote aantallen nakomelingen van slaven hebben zich de afgelopen decennia vanuit de voormalige koloniën in het Caraïbisch gebied en Suriname in Amsterdam gevestigd. Voor deze Amsterdammers en hun nazaten is het van belang dat er ook aan dit aspect van de Amsterdamse geschiedenis aandacht wordt besteed. Een geschiedenis die niet alleen hen raakt, maar waar iedereen met belangstelling voor deze stad zich in zou moeten verdiepen. Er zijn geen tastbare herinneringen aan de periode waarin Amsterdam intensief berokken was bij de trans-Atlantische slavenhandel. Er zijn geen slavenschepen uit die periode meer, noch bestaan de werven nog waar deze schepen gebouwd werden. Maar woningen van de Amsterdammers die verantwoordelijk waren voor de slavenhandel en daar aan verdienen zijn er nog wel, en maken deel uit van het gedeelte van de stad, dat in 2010 op de UNESCO Werelderfgoedlijst is geplaatst. Deze voormalige stadspaleizen maken nog steeds indruk door de bouwstijl en de rijkdom die er vanaf straalt. Aan de gebouwen is niet te zien dat hier de mensen woonden die verantwoordelijk waren voor het Amsterdamse aandeel in de eeuwenlange trans-Atlantische slavenhandel. Toch zijn deze bouwwerken de weinige tastbare herinneringen aan deze periode uit de Amsterdamse geschiedenis. Hetzelfde geldt voor de nog aanwezige gebouwen van de WIC van waaruit de slavenhandel werd georganiseerd. De aanwezigheid van zwarte mensen op schilderijen en tekeningen uit de zeventiende en achttiende eeuw zijn eveneens getuigen van de aanwezigheid van zwarte mensen in deze stad. Of het op deze schilderijen

en tekeningen om vrije mensen of in Amsterdam aanwezige slaven ging, is niet bekend.

Het einde van de directe betrokkenheid van Amsterdam bij de slavenhandel had alles te maken met de opheffing van de WIC in 1791, en de opheffing van de Sociëteit van Suriname in 1795. Het slavenhandelsmonopolie van de WIC was al in 1738 opgeheven, waardoor ook anderen aan deze handel konden meedoen. In praktijk waren het voornamelijk Zeeuwse slavenhandelaars die daar een prominente rol in hebben gespeeld. Hoewel dus aan de directe betrokkenheid van Amsterdammers een einde kwam, bleef er tot aan de afschaffing van de slavernij in de Nederlandse koloniën in 1863, sprake van Amsterdamse belangen in de slavenhandel.